

Mekân ve İnsan: Kendileme ve Yabancılaşma Pratiklerim Üzerine Düşünceler

Pınar Yeni-Palabıyık¹

Bu düşünce pratiğimi Eleştirel Pedagoji ekibinin 11 Şubat 2026 tarihinde organize ettiği Melek Göregenli'nin "*Eleştirel Pedagoji Mimarisine Giriş*" isimli online atölye çalışmasından edindiğim izlenimler ışığında yazıyorum. Atölyede tartışılan konu başlıklarının kendi yaşam pratiklerimde nasıl yer bulduğunu irdeleyecek ve atölye sonrası edindiğim izlenimler üzerine daha derin düşünmeyi sağlayacak birkaç sorunsalı dile getireceğim.

Açıkçası genel anlamda psikoloji ve bilhassa çevre psikolojisi alanında herhangi bir alan yazın bilgisi olmayan, bu konuda daha önce kafa yormamış biri olarak, atölyenin ismini ilk duyduğumda bende hiçbir çağrışım uyandırmadı. Ancak Eleştirel Pedagoji ekibinin daha önce düzenlediği bir başka atölyeye katıldığımdan ve farklı bakış açıları edinmemi sağlamış bir etkinlik olduğunu bildiğimden bu atölyeye katılmaya karar verip, ajandama etkinlik tarihini ve saatini not ettim.

Zaman zaman WhatsApp grubunda atölye ile ilgili gelen hatırlatma mesajlarına baktığımda, bu atölye hakkında yapılan konuşmalar ve açıklamalar bana halen uzak ve soyut gelmekteydi, ta ki atölyeden tam bir hafta önce 8 yıl boyunca öğretmen olarak çalıştığım ve her köşesinde her odasında bir izim, bir anım olan Anadolu Lisesini ziyaret edene kadar!

Aslında bu hikâye 10 yıl Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında çalışmış ve bu süre zarfında lisansüstü çalışmalarını sürdürmüş bir İngilizce öğretmenin 8 yıl çalıştığı ve aynı zamanda doktora tez çalışmasını yürüttüğü okul ekolojisine basit bir ziyaret için geri dönüşü sonucu, kendisi ve mekân arasında hissettiği yabancılaşmanın verdiği şaşkınlığın yazıya dökülmüş halidir.

Hikâyenin geçtiği mekân Türkiye'nin kuzeybatı bölgesinde yer alan bir büyük şehrin merkez ilçesinde bulunan bir Anadolu Lisesi. Ben bu Anadolu Lisesinde 8

¹ pnaryeni@gmail.com

yıl İngilizce öğretmeni olarak görev yapmış ve bu süreç boyunca lisansüstü çalışmalarımı sürdürmüştüm. Bu okuldan pandemi döneminde yükseköğretime geçişim sebebiyle ayrıldım. Ve yaklaşık son 6 yıldır yükseköğretim personeli olarak görev yapan ancak bu mekânla ve mekândaki bireyler ile bağlantısını halen sürdüren bir araştırmacıyım.

Bu mekânda çalıştığım 8 yıl hayatımın önemli değişimlerini yaşadığım çok yoğun bir süreçti. Oğlum dünyaya gelmiş ve evde çalışma ortamım, onunla geçireceğim zaman sebebiyle sekteye uğramıştı. Ancak doktora ders döneminde olduğum ve aynı zamanda öğretmenlik yapmaya devam ettiğim için, zamandan ve mekândan tasarruf sağlamak için okulda dersim bittiğinde (örneğin dersim saat 14.15 gibi bitiğinde) okulun kapanış saatine kadar boş bir oda bulup akademik çalışmalarım, haftalık okumalarım, ödevlerim vb. ile ilgilendiğim bir mekândan bahsediyorum.

Bu mekânı nasıl “*kendilediğimi*” daha doğrusu kendime ait kılmaya çalıştığımı şöyle özetlemek isterim. Mekânda ilk yıl bir polis odası vardı (o dönemde her okulun bir polisi oluyordu), polis memurunun öğleden sonra görevi bittiği için onun odasını ders çalışmak için ben kullanıyordum. Daha sonra okullarda polis memuru görevlendirmeleri son bulduğu için ve okula kayıt olan öğrenci sayısı arttığı için, okul yönetimi bu odayı boşaltmamı istedi. Hemen bu odanın karşısındaki rehber öğretmen odasını *kendilemek* için işe koyuldum. Çünkü o dönemde okulun bir rehber öğretmeni bulunmuyordu. Bir süre bu odayı kullandıktan sonra okula yeni bir rehber öğretmen ataması yapıldığı için odayı boşaltmam istendi. Sürece hemen adapte oldum ve müdür yardımcısı odasının yanındaki boş odayı (ki bu oda eski müdür yardımcısı odası idi) kullanmaya yani *kendileme* çabama yeniden başladım. Ancak bu odadaki *kendileme* pratiğim de maalesef uzun sürmedi çünkü okulumuza bir mescit yapılması gerekiyordu. Ben bu odadan okulun fizik laboratuvarına geçtim, burası laboratuvar olmasına rağmen aynı bir evin misafir odası gibi öğrencilerin etkin (neredeyse hiç) ders yapmadığı bir odaydı. Ancak bu odayı *kendileme* çabam da uzun sürmedi çünkü okulumuza kayıt olan öğrenci sayısındaki artış sebebiyle laboratuvar sınıfa dönüştürüldü. Bunun ardından kullanmaya başladığım bir başka boş derslik de veli görüşme ve stajyer öğretmen adayları için bekleme odası olarak dizayn edildi. En son *kendileme* pratiğim için kullandığım alan okul kütüphanesi oldu. Tüm bu süreçler bu mekânın neredeyse her katında, her köşesinde genç bir akademisyen adayı öğretmenin mekânı *kendileme*, yani mekân ile bu genç bireyin arasındaki süreklilik arz eden ancak mülkiyet boyutu olmayan bir mücadelenin öyküsüydü. Aslında bu süreç, kendilemeyi hem mekânın hem de bireyin karşılıklı dönüşümü olarak düşündüğümüzde, mekânın bireyin ihtiyaçlarına uyum sağlayamaması nedeniyle bu dönüşümün kesintiye uğradığı ve bireyin mekânı kendine ait kılma çabasının sürekli olarak sekteye uğradığı bir deneyimler bütünüdür.

Bu yazıyı şu ana kadar okuyan mekân olarak okul ekolojisine uzak bir bireyin “*Ee neden öğretmenler odasında çalışmadın?*” diye sorguladığını duyar gibiyim. Güzel soru değil mi? Ancak öğretmenler odası tasarımı ve mantığı gereği öğretmenlerin

birlikte vakit geçirdiği, diyaloga girdiği bir ortam olduğu için, herhangi akademik yoğun bir çalışmayı yapacağınız bir atmosfer sağlamaz. Siz bir köşeye çekilip şu makaleyi okuyayım dersiniz ama o sırada yanınıza biri gelir ve sizinle diyaloga girer, bu da dikkatinizin tamamen dağılması demektir. Öğretmenler odasında kurulan diyalog tabii ki yanlış değildir, aksine öğretmenler odası kolektif belleği desteklemesi açısından okul ekolojisinin en kıymetli mekânlarından biridir. Ama yine de öğretmenler odası bir ofis, bir kütüphane, bir akademik çalışma alanı değildir.

Peki ya kütüphane? Niçin okul kütüphanesi bireysel çalışma alanı olarak benim son tercih ettiğim mekân olmuştu? Aslında bu da *kendileme* terimi açısından sorguladığım bir nokta oldu. Sanırım o dönemde kütüphanenin oldukça bakımsız tozlu oluşu (şu an gayet temiz, derli toplu, çalışmaya uygun bir mekân olduğunu biliyorum), kapısının kilitli ve anahtarının bulunmasının zor oluşu vb. sebeplerle bu mekânı *kendileme*, yani okul ekolojisinde bu mekâna aidiyet hissetme konusunda gönüllü olamadım ve bu konuda yalnız olmadığımı hatırlar gibiyim çünkü o süreçte okul kütüphanesi ne diğer öğretmenler ne de öğrenciler tarafından düzenli ziyaret edilen bir mekândı. Yani o süreçte okul kütüphanesi bu ekolojideki bireyler için *kendilemeyi* mümkün kılan bir mekân değildi.

8 yıl boyunca öğretmen olarak çalıştığım ve bir birey olarak farklı farklı yerlerini *kendilemeye* çalıştığım bu mekânın belki de en büyük sorunu ısınma problemiydi. Bu durumu sanırım en iyi anlatan örnek, okulu en son ziyaret ettiğimde bir öğretmen arkadaşımın şu ifadesi olacaktır: “Geçen gün senin kulaklarını çınlattık. Bu okulda herhalde en çok çay içen kişi Pınar’dı diye konuştuk.” Bu yorum beni yaklaşık 6 yıldır bu mekândan uzak kalmış biri olarak başta çok şaşırttı, ne cevap vereceğimi bilemedim. Aslında ben çay seven veya halk arasında “çay-kolik” diye tabir edilen bir birey değilim, peki öyleyse neden beni en çok çay içen kişi olarak hatırlıyor bu mekânın insanları? Çünkü bu mekânda dersi bittiğinde mekândan ayrılan öğretmen ve öğrencilerin aksine sabah okulun açılışı ile mekâna gelen ve okul personeli ile mekânı kapatan, okulun yönetici ve idarecilerinin kullandığı mekânlardaki (öğretmenler odası ve idari personel odalarında klima vb. ekstra ısıtıcılar bulunur) ısınma imkânlarından yoksun ortamları *kendileme* pratiği uygulamaya çalışan bir birey olarak verdiğim cevap “çünkü okul çok soğuktu” oldu. Halbuki o süreçte ne bu kadar çok çay içtiğimi ne de kullandığım mekânın çok soğuk olduğunu hissedirdim, çünkü sürekli değişen mekânlarımı *kendileme* çabası içindeydim. Yani o mekânda yaşayan bir birey olarak, bulunduğum ortama aidiyet duygusu içinde ‘ders çalışacak bir ortam bulduğu için mutlu olan’ bir bireydim, ancak benim bu çabalarımın bir sonucu olarak mekânın kişilerin ihtiyacına uygun olarak dönüşmesi söz konusu değildi. Yani bardağın dolu tarafına bakarak ben kendime bu mekânı *kendilemeye* gönüllü olmuş, buna niyet etmiş ve bunu kendi perspektifimde mümkün kılmaya çalışmıştım.

Aradan geçen beş yıldan fazla bir süre sonunda aynı mekâna son ziyaretimde karşılaştığım durumlar beni bir hayli şaşırttı. Aslında bu deneyim, otobiyografik belleğimin mekân ile ilişkisini açıkça yansıtmaktaydı (bkz. Pınar, 2025). Çünkü bu

ziyaret, otobiyografik belleğimde yer etmiş pek çok anıyı yeniden hatırlamama imkân sağlamıştı. Ancak zamansallık olgusunun yaşam tecrübelerimizi anlamlandırma biçimimizi dönüştüren yapısı nedeniyle, aradan geçen beş yıl bu mekâna ve anılarıma farklı bir gözle bakmama yol açmış ve bu durum bende derin bir şaşkınlık hissi uyandırmıştı. Şaşırmanın nedeni yukarıda bahsettiğim mekânda yaşayan bireyler tarafından en çok çay içen kişi olarak görülmemin dışında, bir başka öğretmen arkadaşım ile yaptığımız sohbet ve okul müdür yardımcısı odasında karşılaştığım bir durum oldu. Birinci durumda hem arkadaşım hem de doktora tez çalışmamda katılımcı olan bir öğretmen, son 6 aydır ücretsiz izinde olduğundan ve henüz okula yeni başladığından bahsettiği konuşmasında “*Ay biliyor musun [okulu] hiç özlememişim!*” diye bir ifade kullandı. Bu yoruma ilk aşamada hiçbir cevap veremedim, ancak cevapsız kalmam şaşkınlığımdan kaynaklanıyordu. Açıkçası o anda bu duruma şaşırıp verecek cevap bulamamış olmama şaşırımdım. Hâlbuki bu insanlar benim yıllarca beraber çalıştığım, her gün bu ve benzer yorumları duyduğum bir ortamda alışkın! olmam gereken bir yorumu yapıyordu. Nitekim doktora tezimin yöntem kısmına da “*Bu insanlar ve ben böyle yaşadık (Atay, 2016, s.16)*” diye yazacak kadar (bkz. Yeni-Palabıyık, 2021) mekânı benimsemiş, mekân ile bütünleşmiş bir birey olduğum halde aradan geçen 5 yıl beni mekâna yabancılaştırmıştı. Yaşadığım şaşkınlık işte tam olarak bu yabancılaşma hissinden kaynaklanıyordu.

İkinci mekâna yabancılaşma hissimi müdür yardımcısı odasında deneyimledim. Bu mekânın söz konusu müdür yardımcısı benim çalıştığım dönemde de müdür yardımcılığı yapmış olan çok titiz, öğrencilerle ilişkilerinde biraz sert ve disiplinli (!) tabir ettiğimiz bir birey. Kendisini odasında ziyaret ettiğimde bir prova için izin isteyen öğrencilere ters bir ses tonu ile “*Ben uğraşamam!*” diye cevap verdi. O anda şaşkınlıktan yine cevapsız kaldım, söyleyecek bir sözüm yoktu çünkü duruma şaşırıyor olmama daha çok şaşırıyordum. Zaten yıllardır tanıdığım bu idari yönetici tarz olarak böyle biriydi ama ben bu tarzı unutmuştum. Hâlbuki ben bu mekân içinde yaşarken tüm bu vakalar günlük olarak gözümün önünde gerçekleşmekteydi ancak ben mekânı o kadar benimsemiş bir bireydim ki bu durumlar beni şaşkınlığa uğratmıyordu. Nitekim Melek Göregenli’nin de bahsettiği gibi *kendileme* bir iyi tarifi değil, aksine insan-mekân ilişkilerinde kendiliğinden ortaya çıkan bir süreçti. İşte yıllar boyunca aslında eğitimsel açıdan uygun olmadığını bildiğim bu ve benzeri vakalar *kendileme* olgusu ile kurumu benimsemiş bir birey için artık şaşılacak bir durum olmaktan çıkmıştı. Ancak *kendileme* teriminin tam tersi olan *yabancılaşma*² kavramı işte tam da bu noktada hayatıma bir çeşit panzehir gibi girmiş, belki de beni yaşadığım şaşkınlık ile uyuduğum uykudan uyandırmıştı. Öyleyse *yabancılaşma* her zaman olumsuz bir şey olmasa gerek. Belki de bulunduğumuz mekânlara bazen yabancılaşmak üzerimize aldığımız eski bir gömleği çıkarıp atmak, mekân ve insan ilişkilerine daha farklı bir göz ile bakıp, mekân ve insanın etkileşimi sonucu kendiliğinden

² Bu yazıda bahsedilen yabancılaşma kavramı Karl Marx’ın öne sürdüğü şekilde okuduğum bir kavram olarak değil, kendi pratiklerimde nasıl anlamlandırdığım üzerinedir.

ortaya çıkmış aslında eğitsel açıdan eleştirel pedagoji perspektifinden çok da tasvip etmediğimiz aksaklıkları düzelterek çözümler aramaya ya da en azından bu konuda düşünüp kafa patlatmaya vesile olacak bir araç veya bir mesafe koyma pratiği olarak düşünülebilir.

Son yıllarını anlatı (narrative) araştırma üzerine çalışarak ve bu konuda John Dewey perspektifinden insanların yaşam tecrübelerinin biricikliği ile hayatı anlamaya çalışan bir hikâye (narrative) araştırmacısı, hatta belki de bir 'hikâye avcısı' olarak kendimi konumlandığıım şu son zamanlarda *Eleştirel Pedagoji Mimarisine Giriş* atölyesi ile önüme açılan mekân ve insan ilişkisini düşünme pratiği bu yazımda kendi hikâyemin peşine düşüp, kendi yaşam tecrübelerim ışığında bu atölyeden öğrendiklerimi bu satırlara dökmeme vesile oldu. Bunun için engin bilgilerini bizimle paylaşan Melek Göregenli'ye teşekkür ediyorum. Melek Hocanın da vurguladığı gibi bilgi ve bilimin insanı değiştirme, dönüştürme gücüne dayanarak, bu düşünce yazısı ile kendi küçük dünyamda bir nebze olsun dönüşecek bir adım attığımı hissediyor, yazıyı okuyan tüm okurlarda da dönüşüm için bir kapı, bir pencere aralmasını diliyorum.

Kaynakça

- Atay, T. (2016). Sunu. R. Harmanşah, & Z. N. Nahya (Ed.), *Etnografik hikâyeler: Türkiye'de alan araştırması* (ss. 9-15). İstanbul: Metis.
- Pınar, E. (2025). Eleştirel pedagojik okul tasarımları: Yeni bir tartışma için psikolojik notlar. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 78, 81-89.
- Yeni-Palabıyık, P. (2021). *Foreign language education policy in practice: English as a foreign language instruction at a public high school in Turkey* (Yabancı dil eğitim politikası uygulaması: Türkiye'de bir devlet lisesinde yabancı dil olarak İngilizce öğretimi) [Yayınlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.